

Vérbosszú a kanuni Lekë Dukagjinit szerint

I. Történeti áttekintés

I.1. Az albán törzsek

Az általunk görcső alá vett vérbosszú intézménye napjainkban már csak az albánok körében maradt meg, bár időnként előfordul a montenegróiaknál is. Az albánok között ez a szokás megöröklődött a nemzet mindhárom vallás (iszlám, katolikus és ortodox) követői között. Az albánok két csoportra oszlanak – *geg* és *toszki* –, akik saját nyelvjárást használnak. A több mint két millió *geg* (*gheg*, *shopni*, *guegue*) Albániában a Shkumbin folyótól északra (kb. 600 ezer fő) és Koszovón élnek (legalább másfél millióan), valamint Észak-Macedóniában (majdnem 400 ezren), illetve Európán kívül több mint százezren az USA-ban. Ma már javarészüik szunnita muszlim, kisebbségben keresztények. Az albánok második nagy csoportjától, az Albánia déli részén élő toszkitól nem csak nyelvjárásban különböznek, hanem az életmódjuk alapján is. Ez az állattenyésztéssel (főleg juhtenyésztéssel) foglalkozó népcsoport megtartotta a törzsi kötelekeket és az életstílust. Védelmi célokból épült házaikon („*kula*”) gyakran ablakok helyét csak kis lyukakat hagytak, amelyek csupán a puskacsőnek biztosítottak elég helyet. Erre azért volt szükség, mert a gegeknél a mai napig megőrződött a vérbosszú intézménye elsősorban a Malesija (*Malësia e Madhe*) és Dukagjin térségben.² Malesija (malësi = hegyvidékiek) észak-albániai részében 37 ezer, a montenegrói oldalon több mint tíz ezer lakos él az elszigetelt hegyvidéki településeken. A térség montenegrói részében is az albánok teszik ki a lakosság több mint 75%-át, akik többségben katolikusok. Mivel vallási okok miatt sem rokonszenveztek az oszmánokkal, ezért a pravoszláv montenegróiak támogatták őket és nemzeti függetlenségi törekvéseiket.³ Azokra a 19. századi balkáni nemzeti mozgalmak nyomán került sor. Miután az 1878. évi berlini kongresszuson Görögország, Bulgária, Szerbia és Montenegró független államok lettek, ezt az utat szerették volna követni a Hota, Gruda, Kastrati és Klimenti (Kelmendi) malesiai törzsek (*fis*), valamint az észak albániai Mirdita törzs. A Cetinjeben székelő crnagorai állami- és egyházi vezetők anyagilag és fegyverrel is támogatták a nemzeti harcaikat a törökök ellen. A shköderi (skadari) és koszovói albánok lázadásai még elkeseredettebbek lettek az 1908. évi ifjútörök forradalom után, így a Porta beleegyezésével 1909. július 23-án Debarba (ma Észak-Macedónia) összehívták az Albán kongresszust. Ott célul tűzték ki az Albán Vilajet kialakítását, szoros kapcsolatba léptek a macedón forradalmi szervezettel, és 1910-ben a bolgár kormány támogatásával Koszovón is összeütközésbe keveredtek az oszmánokkal. Az oszmán hadsereg parancsnoka Mehmet-pasa Shefqet (a déli szlávoknál: Šefcet Turgut-paša) vérbe fojtotta a felkelést. Büntetésként a török hatóságok hatályon kívül helyezték a Kanuni i Leke Dukagjinit nevű szokásjogi törvényüket, betiltották az albán iskolákat, az albán abécét, az anyanyelvű könyvek használatát, sőt a latin nyelvű publikációkat is. Ezzel még jobban

¹ Habilitált egyetemi docens. SZTE ÁJTK Összehasonlító Jogi és Jogelméleti Intézet.

² Branislav Đurđev: *Iz istorije Crne Gore, brđskih i malisorskih plemena*, Radovi Naučnog društva NR BiH, II. Sarajevo 1954.; Mary Edith Duram: *Some Tribal Origins, Laws and Customs of the Balkans*. George Allen & Unwin. London, 1928.; Andrija Jovičević: *Malesija, Naselja i poreklo stanovništva*, knj. 15, Beograd, 1923.

³ Živko Andrijašević: *Neki podaci o zagraničnoj politici Crne Gore (1878- 1912)*. In: *Istorijski zapisi*, br. 1-4, Podgorica, 2003, 17. p.

magukra haragították a malesiai albánokat, akiknek egy része Montenegróba menekült.⁴ Mivel az oszmánok nem tudtak eljutni a hegyekig, ezért ott továbbra is a törzsfők uralma és a KLD érvényesült. A Podgoricában megalakult Albán Nemzeti Bizottság 1911. február 2. és 4. között megtartott ülésén Nikollë (Nikolla bey) Ivanaj és Sokol Baci Ivezaj felhívására kirobbant a felkelés (1911. március 24 és 1911. augusztus 4 között). Elsőként a Hoti törzs vezetője Dedë Gjo Luli indította a harcokat. Április 6-án aratott siker után a Deçic hegyen kikiáltotta Albánia függetlenségét és szimbolikusan kifüggesztette a nemzeti zászlót. Az albán történetírás szerint ez volt Skanderbeg ideje óta az első eset amikor ismét albán lobogó alatt álltak az albánok. Oroshban a Mirdita törzs is kikiáltotta Albánia függetlenségét és ideiglenes kormányt hozott létre.⁵ Azonban az albán törzsek nem egy összehangolt hadműveletbe kezdtek, ezért az oszmán hadsereg parancsnoka, Shefqet Turgut pasa nyolcezer fős seregével visszatért a térségbe és felszámolta a felkelést. Oroszország (Montenegró védnöke) és Ausztria-Magyarország nyomására a Porta amnesztiát hirdetett mindenki számára, kivéve a malesiai törzsek vezetőit. Ezt követően a menekültek hazatértek.⁶ Bécs és Budapest a katolikus albánok védelmébe siettek, így diplomáciai utakon tudatták a Portával, hogy újabb malesiai felkelés esetében a Monarchia kénytelen lesz beavatkozni.⁷

Mivel nem kapták meg a politikai autonómiát, az albánok teljesen elszakadtak a törököktől, és a saját törvényeik szerint folytatták életüket. 1912. november 28-án kikiáltották Albánia függetlenségét, de az ország csupán a nemzet kb. 60 százalékát fogadta magába.

I.2. Az észak-albán törzsek

Az észak albániai malesorok (malësor), legnagyobb törzsei: a Hota, Kastrati, Gruda, Shoshi, Shalla, Thachi, Kelmendi, Boga gyakran keveredtek a montenegróiakkal, így egy törzsön belül különböző vallású és nemzetiségű családok találhatóak.⁸ Ez csak Montenegróra jellemző, az Észak Albániában és Koszovón élő gegek etnikailag albánoknak vallják magukat.

A Kanuni i Lekë Dukagjinit nevű törvény névadójának törzse, a *Dukagjini* egyes vélemények szerint annak a korábbi Progoni törzsnek a rokona vagy leszármazottja volt,

⁴ Milan Šćekić a pristinai szerb konzul jelentéseire hivatkozva megjegyzi, hogy Montenegró kormánya minden albánnak (kivéve a törzsfőket) felajánlott 1,20 dinár napidíjat. A levélben az is áll, hogy a shköderi menekültek „többségben latinok, közel 150 lélek, kereskedők és jómódú emberek”, akik visszautasították a felkínált segínyt és napidíjat, ehelyett saját magukat tartják el. Közel kétszáz szegényebb sorsú shköderi úgyszintén nem fogadta el a pénzt, csupán keresési lehetőséget kért. Ezért a Plavnica – Podgorica vasútvonalon foglalkoztatták őket. A konzul nem tudta megbecsülni a menekültek számát, mert naponta érkeztek újjak, a régiak pedig „Törökországba mennek harcolni vagy rabolni”. Megjegyzi, hogy Ulcinjban 600, Danilovgradban 200, Virpazarban 200, Žabljakban 100 és Spuzban 100 menekült érkezett. Milan Šćekić: *Crna Gora i albanski prvaci (1910-1912)*. Matica crnogorska, Matica, br. 70, ljeto 2017., pp. 289-306., 292. p. <http://www.maticacrnogorska.me/files/70/11%20milan%20scekic.pdf>. Letöltve: 2020. augusztus 7.

⁵ Đorđe Nikprelević: *Ustanak u Malesiji 1911*, Podgorica, 2001, 116. p.; Novica Rakočević: *Crnogorsko-albanski odnosi 1878-1914*. In: *Zbornik radova: Srbija i Albanci u XIX i početkom XX veka*, Beograd, 1990, 127. p.

⁶ Đorđe Nikprelević i. m. 257.; p.

⁷ Milan Šćekić: *Crna Gora i Albanski ustanak 1912. godine*. Matica crnogorska, Matica, br. 68, zima 2016., pp. 127-144. <http://www.maticacrnogorska.me/files/68/08%20milan%20scekic.pdf> Letöltve: 2020. augusztus 7. Lásd még: James Tallon: *The failure of Ottomanism: The Albanian Rebellions of 1909--1912*. University of Chicago, Division of the Humanities, Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2012.; John D. Treadway: *The Malissori Uprising of 1911, The Falcon and Eagle: Montenegro and Austria-Hungary, 1908–1914*, West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 1983.

⁸ Špiro Kulišić: *O etnogenezi Crnogoraca*. Pobjeda. Titograd, 1980. <http://www.montenegro.org.au/kulisicspiro.html> Letöltve: 2020. augusztus 7.; Špiro Kulišić: *Arhaično bratstvo u Crnoj Gori i Hercegovini*, GZM, Sarajevo 1957.; Jovan Erdeljanović: *Neke crte u formiranju plemena kod dinarskih Srba*, Glasnik Geografskog društva V. Beograd 1920.; Milan Šufllay: *Srbi i Arbanasi*, Beograd 1925.

amely megalapította a történelem első albán államát, az Arberia Hercegséget (alb. Arbërit vagy Arbëria, ang. Arbanon). A törzs szállásterülete Nyugat-Koszovót és Albánia északi részét ölelte magába, a központja pedig Lezhë városa volt. Elnevezése 1281-höz kötődik, amikor *Gjin Tanushi* törzsfőként a dux (*ducam Ginium Tanuschium Albanensem*) címet vette fel, és ettől kezdve a család a Dukagjini vezetéknevet használta. A 15. század elejére az ország egyik legfontosabb feudális családjává fejlődött és főként az Oszmán Birodalom elleni harcokban tűnt ki. Róla kapta meg a nevét a Drim folyótól a Mat folyóig terjedő nagy területi egység. A család egyik része Olaszországban telepedett le (jelenleg fél millió albán él Dél-Olaszországban, azok zömében a toszki csoport tagjai), de voltak, akik az iszlám vallásra áttérve magas pozíciókat foglaltak el az Oszmán Birodalomban. A Dukagjin (a szerbeknél a Metohija név honosodott meg) területen laktak a Mirdita, Berisha, Puka, Hoti, Kastrati, Krasniqi, Sosha, Shalla törzsek, akik a KLD szerint éltek.⁹

Az egyik legnagyobb és legtekintélyesebb albán törzs a *Mirdita* (Mirditë), amely szállásterületéről szintén elneveztek egy külön néprajzi tájt Drim folyó völgyében. A törzs nevét a *mirë dita!* (jó napot!) köszönéssel kötik össze. Habár az oszmán uralom alatt az albánok java része áttért az iszlámra, ennek a törzsnek a tagjai hűséges katolikusok maradtak.¹⁰ Egyházilag a térség közvetlenül a Szentszék alá tartozott a tizenhat plébániájával és a mirditai apátsággal. E törzsből került ki a Kasztrioti nemzetség, melynek leszármazottja a legismertebb albán ember, a nemzeti hős Skanderbeg. Az öt kisebb törzsre – Dibri, Fandi, Kushneni, Oroshi és Spashi – oszlott Mirdita törzsszövetség élén a Markut családból származó kapitány állt, aki katonai kérdésekben is illetékes volt, mivel a mirditák katonákat adtak az oszmán hadseregnek. Más észak-albániai katolikus törzsekhez hasonlóan ők is fontos szerepet játszottak a nemzeti mozgalmakban. A mirditák főapátja Preng Doci a függetlenségi küzdelem egyik zászlóvivője volt, a törzs kapitánya Prenk Bibë Doda pedig az 1878-ben megalakult Prizreni Ligának az egyik vezéralakja. Az oszmánok elleni küzdelmekben nem jártak sikerrel, ahogy az 1911. és 1912. évi felkelések során sem, de nem adták fel a harcokat. 1921-ben a kapitányuk Mark Gjoni a szerbek segítségével kikiáltotta a négy hónapig tartó (július 17-től november 20-ig) Mirditai Köztársaságot.

II. A kanuni Lekë Dugagjini¹¹

A hegyvidéki pásztornép (albán, szerb, montenegrói, hercegovinai, észak-macedón, bolgár, görög) olyan társadalmat képezett, amelynek alapját a néhány nemzedék együttéléséből kialakuló, gyakorlatilag önellátó nagycsalád alkotta, támasza a vérségi köteléket jelentő nemzetség, illetve a több nemzetséget magába ölelő zászlósközösség

⁹ Milan Šufflay: *Povijest sjevernih Arbanasa*, Arhiv za arbanašku starinu, jezik i etnologiju, Beograd, 1925.; Marko Krasniqi: Šiptarska porodična zadruha u Kosovsko-Metohijskoj Oblasti, In: *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije*, IV - V, Priština, 1959-1960.; Tomo Oraovac: *Arbanaško pitanje i srpsko pravo*, Beograd, 1913.; Milan Šufflay: *Srbi i Arbanasi*, Beograd, 1925.; Jovan N. Tomić: *O Arnautima u Staroj Srbiji i Sandžaku*, Beograd, 1913.

¹⁰ Lásd bővebben: Ivan Stepanovič Jastrebov: *Stara Srbija i Albanija*. Srpska kraljevska akademija. Beograd, 1904. (oroszul: *Иван Степанович Ястребов: Стара Сербия и Албания: путевыя записки*); Robert Elsie: *The Tribes of Albania: History, Society and Culture*. I. B. Tauris & Co, Ltd, London-New York, 2015 Miranda Vickers: *The Albanians A Modern History*. I.B. Taurus & Co, Ltd, London, 1995.; George W. Gawrych: *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874-1913*. I.B. Taurus & Co, Ltd, London-New York 2006.; Branislav Đurđev: *Postanak i razvitak brdskih, crnogorskih i hercegovačkih plemena*. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti Titograd, 1984.

¹¹ A törvény részletes bemutatását és jogi értelmezését lásd : Heka László: *A szláv népek joga*. pp. 319-367.; Heka László: *A Balkán országainak intézmény- és jogrendszer*. pp. 88-120.

(*flamur*) volt.”¹² Az elszigetelt hegyekben nem tudott meggyökerezni az állami apparátus, az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, ezért az igen szerény körülmények közepette ott lakók maguk voltak kénytelen előteremteni létszükségleteiket, és egyben megoldani problémáikat. Emiatt szükséges volt betartani a saját törvényeket, hagyományokat, erkölcsi normákat, melyek megszegése szigorú és általában megfellebbezhetetlen büntetésekkel járt. *Schütz István* kiemeli, hogy ebben a társadalomban a közösség érdekét az egyéni érdek fölé emelik, tehát előbb a közösség kárát kellett megelőzni, és csak azután az egyénét. Az albán szokásjogban minden férfi egyenrangú, így mindenkinek egyenlő feltételek állnak rendelkezésre. A gyermek a 15. életév betöltésével a házközösség főnökétől fegyvert kapott, ezáltal férfi lett, és ettől kezdve meg tudta védeni saját magát, a „házát”, a becsületüket, illetve az egész törzset. Mivel minden férfi fölfegyverzett volt, ezért ha valaki elveszítette fegyverét, nem tudta magát megvédeni, ezáltal már becsülete sem volt. A törzseket az előállított fegyverek (és nem pedig a férfiak) száma alapján jegyezték.

Az albánok évszázadokon keresztül a *Kanuni i Lekë Dukagjinit* (KLD) nevű íratlan törvénykönyv szabályai alapján éltek és viselkedtek, rendezték a viszonyaikat, főként az észak-albániai hegyvidéken, a történelmi Mirdita tartományban, a koszovói Dukagjini síkságon és Shkodra környékén. Jóllehet a Kanuni elsősorban az albánokra vonatkozott, közismert, hogy szabályai a 20. század végéig érvényesültek a Dinári hegyvidéken élő szerb/montenegrói, észak-macedóniai vagy bolgár emberek között is. Az említett szokásjogi gyűjteményt írott formában először 1933-ban nyomtatták ki a ferencesek Shtjefën Gjeçovi albán ferences atya gyűjteménye (kézirata) alapján. Az atya ezt a többnyire Észak-Albániában összegyűjtött anyagot 1913-tól kezdte publikálni a *Hylli i Dritës* nevű Shkodër (Shkodra, Scuttari, Skadar) városban megjelenő folyóiratban. 1929-ben az atyát a szerb állam emberei megölték, s ezután a ferences társai egy kötetben megjelentették az említett művet *Kanun i Lekë Dukagjinit* cím alatt.¹³ A II. világháború során Koszovót és Albánia olasz fennhatóság alá került, s 1941-ben olasz nyelven is megjelentették a törvénykönyvet mellékleteivel együtt.¹⁴

A tizenkét könyvből álló KLD második könyve a családról (a házközösségről) szól. Több család alkotta a testvérséget, ezekből lettek a nemzetségek, azokból a törzsek, a törzsekből a barjak, ez utóbbiak pedig együtt alkották a nemzetet. A 19. századi balkáni társadalomban egy családot (házközösséget, *zadrugát*) alkották a szülők, családos fiaikkal, azok feleségeivel és gyermekeivel, valamint a még hajadon lányokkal együtt élve egy közös otthonban és közös gazdaságban dolgozva. Ha népesebbé vált a család, akkor tagjai több házban élhettek, de közöttük a patriarchális rend megmaradt. A hegyvidéki dinári házközösségek valójában több generációs nagycsaládok voltak, amelyek magukba foglalták a távolabbi vér szerinti rokonokat is. Az ilyen házközösségben az elsőszülött fiú jogában állt saját házat építeni többnyire a családi ház mellett vagy a közelében, amíg a legfiatalabb fiú tartozott otthon maradni a szülőkkel. Ugyanis ő örökölte a családi házat, és gondoznia kellett az idős szülőket. A többi balkáni néptől eltér a görögök szokása, akiknél a fiatal házaspár az esküvő után saját házába költözött, amely rendszerint a menyasszony hozományára volt.¹⁵

¹² Schütz István: Az albán szokásjog. Lekë Dukagjini zsinórmércéje. In: *Limes* 2000, 41–42. 2. sz. pp. 185–196., 188. p

¹³ *Kanun i Lekë Dukagjinit (vepër postume), përmbledhë e kodifikue prej Shtjefën Konstantin Gjeçovit*, me parathane t'At Gjergj Fishtës e biografi t'At Pashk Bardhit, Shkodër, 1933. V. ö. Genc Trnavci: The Albanian Customary Law and the Canon of Lekë Dukagjini. A Clash of Synergy with Modern Law. Selected Works of Genc H. Trnavci. Espresso, 1–24. 2008. http://works.bepress.com/genc_trnavci/1

¹⁴ P. Stefano Cost Gjeçov: *Codice di Lek Dukagjini ossia diritto consuetudinario delle Montagne d' Albania*. Tradotto dal P. Paolo Dodaj a cura P. Giorgio Fishta e Giuseppe Schiro. Introduzione di Federico Patetta. Roma 1941.

¹⁵ Popova, K. – Vodenicsarov, P. – Dimitrova, S.: *Nők, férfiak a múltban. 19. és 20. század*. Nemzetközi Balkanisztikai Tanulmányok Szeminárium. Dél-nyugati Egyetem, Blagoevgrad, 2002. pp. 9–10.

A Kanuni i Lekë Dukagjinit szerint a család a társadalom legfontosabb eleme. A törvénytörvény a „ház” kifejezést alkalmaz és a 18. § szerint alatta egy háztető alatt azonos háztartásban élő személyek közössége értendő. A „ház” szavazatra volt jogosult a falu gyülekezeten, valamint részesülhetett a falu bírságaiból, bárkit védnökség alá vehetett, illetve vezette a falubelieket „*fáklyával és fejszével*”, ha a törzsbeli lakos ellen kimondott szankció a ház meggyújtása volt. Ugyanis ilyenkor a bűnös családjának is részt kellett vennie a szankció végrehajtásában (26. §). A „ház” nevében a család által okozott minden kárért a ház feje (*pater familias*) felelt. Ő maga vett részt a falu gyűlésén, teljesítette a család kötelezettségeit, minden megváltható gyilkosság után kifizette az ezért járó pénzbüntetést stb. A „ház” ura általában a legidősebb férfitag volt, vagy a legidősebb fiútestvér, lehetett akár nőtlen is. Olykor a „ház” férfi tagjai a gyűlésükön megválasztották a házigazdát, mint a legokosabb, legbölcsebb, illetve leginkább törődő családtagot. Joguk volt leváltani is a ház fejét, ha az nem ténykedett a nagycsalád javára, vagy ha elszegényesedés felé vezette a családot. Az feje köteles volt gondoskodni a család tagjairól, azok öltözködéséről és ellátásáról, valamint arról, hogy a háznak ne okozzanak kárt. Felügyelte a mezőgazdasági munkákat és az állatok tenyésztését, ügyelt a ház fenntartására és fejlődésére, a felnőtté vált fiúknak fegyvert vásárolt, eldöntötte, hogy a háborúba melyik családtag köteles menni. Igazságosnak kellett lennie minden háztaggal szemben (21. §). A ház felnőtt férfi tagjainak teljesíteniük kellett a házigazda minden utasítását, ha ezt nem tették meg, akkor a pater familias büntetéseket szabhatott ki családtagjaira, mégpedig: az ételtől való megvonást, a bűnös fegyverének lecsatoltatását a válláról vagy övéről (egy vagy két hétre), továbbá az összekötözést, vagy házi őrizetbe zárást, valamint a szót nem fogadó családtag kizárását a családból. Ez utóbbira csak akkor kerülhetett sor, ha cselekedete miatt veszély, vagy szegény fenyegette a házat, és ilyenkor kifizették a neki járó részt (20. §).

A törvény megkülönböztette a házközösségben élők között a „háztartásbelieket”, vagyis a felnőtt férfiakat a többi családtagtól. Az előbbieket jogosultak voltak saját fegyverre (azt csak egyszer kaphatták meg), amelyet ugyan eladhattak, zálogba adhattak, elcserélhettek, de ha valaki fegyver nélkül maradt, akkor már nem tudta magát megvédeni („nem volt férfi”). A családtagok csupán a magántulajdonukban álló fegyverük értékéig vállalhattak kezességet, minden más esetben kellett a ház fejének hozzájárulása (24. §. és 25. §).¹⁶

A nők között is létezett hierarchikus felépítés, de a nő nem lehetett a vének tanácsának tagja, fizetett feljelentő, eskütárs (az esküjét nem ismerték el), a gyűlésen nem volt sem ülési, sem szavazati joga, nem örökölhett, mentes volt a vérbosszú alól, de közvetítőként szerepelhetett.¹⁷ Jogi helyzete abban is különbözött, hogy házasságkötésnél elhagyta a saját családját és férjének házközösségi tagja lett. Ott menyecske korábban mindenkinek köteles volt szót fogadni, amikor gyermekes anyuka lett már följebb emelkedett, idősebb korában akár a mater familias (a „ház” minden nő személyének „főnöke”) szerepét is megkaphatta. A férfiak dolgaiban azonban nem szólhatott bele.

A „kánon” a törvénytörvény mellett tartalmaz egyes – az évszázadok során kikristályosodott – bölcsességeket, közmondásokat, melyek híven tükrözik az ottani nép értékrendjét. A rövid bölcs mondások egyik legfontosabb következtetése, hogy a bőbeszédűeket nehezen tűrték el a közösségükben. Erre utal pl. az 520. §-ban rögzített szólás: „A nyelv húsból van és mindent darál.” (*Giuha asht tulit e gjithshka bluen*). Mivel a

¹⁶ Julia V. Ivanova: *Kanuni i Leke Dukagjinit (Sprove e karakteristikave historike)*. Buletin i Universitetit shteteror te Tiranës, Seria Shkencat shoqerore, Nr. 2, Tirane, 1960.; Miloš Mladenović: *Zakonik Leke Dukadina, Prilog postavljaju problema uporedne istorije balkanskih prava*, Beograd, 1938.; Branislav Nedeljković: *Kanun Leke Dukadina, Arbanaško običajno pravo (Iz rukopisne zaostavštine Valtazara Bogišića)*. In: *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 4, Beograd, 1956.; Thalloszy, Ludwig: *Kanuni i Leke, Illyrisch-albanische Forschungen*, I, München und Leipzig, 1916.

¹⁷ S. Trojanović – M. Gajić: *Krv i umir kod Srba i Arnauta*. In: *Kolo* Vol. 4, Beograd, 1901.

hegyvidékiek bármelyik kijelentést, kérdést, mondatot vagy észrevételt pletykának, rágalmaszónak vagy sértésnek tekinthették, ami vérbosszúhoz vezethet, ezért a kommunikációjuk meglehetősen szűkszavú maradt. Az ottaniak egyébként is úgy tartják, hogy a vérbosszúra leggyakrabban a nők miatt került sor, vagyis indoka lehet bármilyen kérdés, amely a család női tagjára irányulna, vagy másnak háta mögötti kibeszélésre vonatkozik. Legfőképpen a káromkodást tartják nagy sértésnek, így a magyar ember nehezen boldogulna a hegyvidéken. (Tanúi vagyunk, hogy társadalmunkban nemcsak a felnőttek, hanem már tizenéves gyerekek alig tudnak összeállítani egy mondatot káromkodás vagy trágár szó nélkül.)

II.1. A férfi és női jogok

A balkáni családra jellemző volt a férj korlátlan hatalma a vagyon és a családtagok fölött. Ő kezelte a vagyont, s minden erőfeszítése arra irányult, hogy a házközösség gazdasági és társadalmi helyzetét javítsa, és növelje vagyonát és munkaerejét. A nőtől elvárták, hogy gondoskodjon férjéről, a családjáról és a gyermekek neveléséről. Elmondható, hogy a házasság és a család stabilitását elsősorban a nő tartotta fenn, méghozzá javarészt azzal, hogy lemondott az egyenjogúságáról és saját akaratáról. Vagyis a patriarchális társadalmakban létfontosságú szerepet tölt be, mert ő az, aki gyermekeinek továbbadja, miként viselkedjen a fiúgyermek és a lány.

A KLD harmadik könyve a házasságot jelöli meg az egyetlen megengedett és egyben javasolt együttélési kötelékként. Ezért kifejezetten tiltja a leányrablást és a próbaházasságot. A házasságkötésnél mindmáig jellemző, hogy a szülők aktívan részt vállalnak a frigy megkötésében, főként annak anyagi mibenlétében. A házasságot ma is igen fiatalon kötik meg, s a frigy számukra az életük végéig tartó kötelék, mert a hagyomány úgy tartja, hogy minden házasságnak megvan a „maga boldogsága”, melyet el kell fogadni. A leányok nem szólhattak bele a házasságkötésbe (a fiúk sem, amíg éltek a szüleik), és nem választhatták ki a férjet maguknak, hanem ahhoz kellett hozzámenüük, akivel eljegyezték őket. A fiúnak viszont jogában állt megválasztani a leánykérőt, és beleszólni az eljegyzésébe. Azonban az esküvői gyűrű, a ruha, a lábbeli, mint a házasságkötés fontos kellékei a gyám (általában a vőlegény apja) hatáskörébe tartoztak (30. és 31. §). Mert a házasságban a férjnek kellett felesége számára biztosítani a ruhát, a lábbelit, továbbá megvédeni a becsületét, ügyelni, hogy egyik szükségletére se panaszkodjon. (32. §) A törvény a feleség számára csak egy jogot biztosított, nevezetesen, hogy a férjétől követelhetette a fenntartást, a ruházatot és a lábbelit (34. §). Ugyanakkor számos kötelességgel terhelte meg az asszonyt: óvnia kellett férjének a becsületét, őszintén szolgálni őt, elfogadni az alárendeltségét az „urával” szemben, teljesíteni a házassági kötelességeket, becsületesen nevelni a gyerekeket, megvarrni a ruhákat és lábbeliket. Mindemellett nem avatkozhatott bele a fiú- és leánygyermek eljegyzésébe. (33. §). Az eljegyzett nő nem mondhatta le az esküvőt, legfeljebb virdzsinává vált (szüzességi fogadalmat tett, és nem mehetett férjhez), viszont a férfi ezt megtehetette. Az albán férfiak büntetlenül lemondhatták az esküvőt, a montenegrói családok számára azonban ez egy olyan súlyos sértés volt a lány családjá számára, ami vérbosszúhoz vezethetett.

II.2. A becsület

A kanuni négy alappillérre épül: tisztelet/becsület (*nderi*), vendéglátás (*mikpritja*), helyes magatartás (*sjellja*) és a nemzetség/család iránti hűség (*fis*). A *Kanuni* nyolcadik könyve a becsületről szól. A törvénykönyv nem tett különbséget az emberek között,

mondván: „*Ez is lélek, az is lélek, és mindkettőt az Isten teremtette*”, illetve „*A saját mérlegén mindenkinek négyszáz derhem a súlya*” (593-594. §).¹⁸ Nem különböztették meg a jó és a gonosz embert sem, mert „*a rosszból lesz a jó, és a jóból lesz a rossz*”. A személyes becsület kezdetét a felnőtté válástól (tizenötödik életév betöltésével) számították, s az ilyen becsület minden férfit megilletett. Ha valakit megfosztottak a becsülettől, az már nem volt kárpótolható bírsággal, hanem csak kiontott vérrel vagy nemes lelkű megbocsátással (597. és 598. §). Előírta továbbá a KLD azt is, hogy „*akit megfosztottak becsületétől, az halottnak számított*” (600. §), illetve, hogy az erős férfi maga hajtotta be a bírságot, s nem volt szüksége sem zálogra, sem az öregek tanácsára, sem bírákra (599. §). A férfit becsületétől a következő esetekben fosztották meg: ha a falugyűlésén valaki *hazugnak nevezte*; ha valaki *leköpte, kezét emelt rá*, hogy megüsse, ha *meglökte*, vagy *megütötte*; ha a közvetítését, vagy *besáját* megsértette valaki; ha *megerőszakolták*, vagy *elrabolták a feleségét*; ha „*megszégyenítették*” a fegyverét; ha „*megbecstelenítették a kenyérét*”, azzal, hogy kötekedtek a vendégével vagy a munkásával; ha *betörték* a házába, istállójába, udvarába; ha *visszatartották a kölcsönét* vagy a kötelességét; ha *elmozdították a csupor köfedelét* a tűzhelyén (601. §). Két esetben a házigazda sértette meg „*véresen*” a vendég becsületét, méghozzá, ha *bemártotta a falatot* előbb, mint a vendége, vagy *kikaparta a serpenyőt*, kitörölte, illetve nyalta a tálát.

Mint ezekből is kitűnik, a *vendégjog* az összes pásztornép számára a legnagyobb érték volt. A kánon előírta, hogy az albán ház a házigazdáé és a vendégé (602. §), tehát bármikor lehetett szállást és védelmet kérni. Ehhez szükséges volt előbb bezörgetni vagy bekiabálni, mire általában a házigazda vagy valamelyik családtag válaszolt, és azonnal kiment a váratlan (gyakran ismeretlen) vendég elé. Üdvözölte, átvette tőle a fegyvert (614. §) és bevezette a házba, ahol a fegyverét a kampóra akasztotta, a vendéget pedig az asztalfő helyre (616, 653. §) ültette (603-606. §). Ez a hely megillette a vendéget a faluközösség gyűlésén is, de ott nem volt szavazati joga (617. §). Az asztalfő helye praktikus okok miatt is megillette a betérőt, hiszen így mindig szem előtt volt, és nem keveredhetett a ház lakói közé. A törvénykönyv a 653-666. §-ban részletesen leírta az asztalnál való viselkedés szabályait, valamint azt, hogy melyik törzsből érkezett vendéget milyen jogok illették meg. Közismert, hogy az ülési renddel kapcsolatos vitákból súlyos gyilkosságok történtek éppen az étkezés során az asztalnál.

A házigazda és a vendég közötti kölcsönös üdvözlést követő fegyver átadása a vendég részéről azt a célt szolgálta, hogy bizonyítsa békés szándékát, egyben ettől kezdve a házigazda védelme alá helyezte magát (615. §). A házigazda felelt a vendégét érő minden sérelemért.

A többi balkáni néphez hasonlóan, az albán is kenyérrel és sóval, valamint „*szívvel*” (608. §) fogadta a vendéget. Azzal a kenyérrel kellett megkínálni, melyet a család is fogyasztott (611. §). Ha nagy volt a hideg, tüzet raktak és tiszteletére a lábát is megmosták (610. §). E mellett a „*jó vendéget*” kávéval, pálinkával, és a szokásosnál gazdagabban (több étellel) terített asztallal kellett fogadni, míg a „*szívhez ragadt*” vendégnek dohány, édes kávé, pálinka, kenyér és hús járt (612-613. §). Miután az észak albán törzsek egyes családjai iszlámra tértek, a fenti fogadatlás sérelmet okozhatott a vendégnek, mivel a muszlimok nem esznek sertéshúst és nem fogyasztanak alkoholt. Erre majd visszatérünk egy napjainkban történt koszovói eset kapcsán.

A vendég nyelhetette le az első falatot (663. §), és ő kapta az első csésze kávéját (660. §) is, de az asztalnál először a házigazda mosott kezét (661. §), és az ő kötelessége volt elmondani az első pohárköszöntőt (662. §). Az a házigazda, aki a terített asztalnál szegényben maradt vendége előtt vagy elsőként evett az ételből (664. és 665. §), viselkedésével megsértette a hozzáérkezőt, ezért 500 garas pénzbírságot fizetett falujának, de a vendég kérhette a házigazda véréit is. Ha a vendég sértette meg a vendégbarátságot, vérével fizetett érte.

¹⁸ *Derkhem* (török) régi súly mértékegység (3,207 gramm). Egy oka 400 derkhem.

A házigazda köteles volt elkísérni a távozó vendéget annak kérésére, addig, ameddig az csak akarta, és addig „felelt” érte, amíg nem váltak el útjaik. Ha útközben valami erőszak vagy sérelem érte a vendéget, a megtorlás (vérbosszú) kötelezettsége a vendéglátóra hárult. (626. §).¹⁹ Amikor a házigazda elkísérte vendégét a kívánt távolságra, „*hátat fordított neki, és saját dolgára indult*”. Ezzel befejeződött a vendéglátó szerepe. Ha ilyenkor valaki lelőtte (megölte) az illetőt, az már nem a vendég ellen elkövetett bűncselekménynek minősült (624. §). A KLD előírta, hogy az a házigazda, kinek megölték vendégét, becsületsértést szenvedett, így vagy szégyenben maradt, vagy megbosszulta a sérelmet (643-645. §). Amíg nem bosszulta meg vendégének meggyilkolását, addig *minden tárgyat bal kézzel kellett neki átnyújtani*, s férfitársaságban a többiek *felemelt térdük alatt nyújtották felé poharukat koccintásra*. Ezzel a családja, törzse, közössége kirekesztette, mivel „*a bal kéz becsületlen, bal kézzel nem a barátok üdvözlik egymást, hanem csak a hitetlenek*” (646. §). Ilyen személy nem szólalhatott fel a férfiak (falu) gyűlésén, s a falu elüldözhetette, vagy megölhette, mivel magatartásával az egész település „becsületébe gázolt”.²⁰ A hegyvidéki albánok számára a szégyen elviselhetetlen volt, így olykor akarattuk ellenére, de mégis megbosszultak minden sérelmet.

A törvénykönyv a rokonsági (vérségi) kapcsolatoknál megkülönböztette az apai ágat, vagyis a „*vérvonalat*” (700. §) az anyai ágtól, a „*tejvonaltól*” (701. §). Elismerte a „*vértestvérséget*”, amelyet teljesen egyenrangúnak minősített a tényleges testvéri kapcsolattal. Ez a kötelék vérvással keletkezett, és az ilyen „*testvérek*” örökre betiltották a két ház közötti jövőbeni házasságokat. A vértestvérek illetve családjaik más tagjai sem léphettek egymással házasságra, illetve *komasági* kapcsolatba (704–734. §). A komaság is felért a vérrokonsággal. Ennek három fajtája létezett: *a keresztelés, az esküvő és a hajvágás*. A harmadik fajtánál az volt a *koma*, aki a másik család gyermekének levágta az első haját (legkésőbb a csecsemő első életévének betöltéséig). A komaság azonos jellegű volt a vértestvérséggel, s emiatt a KLD megjegyezte: „*sem a halál, sem a lakodalom, sem az ünnepek nem zajlanak le a komák részvétele nélkül*” (734. §). Hasonló kapcsolatok keletkeztek a délszlávoknál is.

Ez a ma már nagyon elavultnak tűnő szabályrendszer valójában soha nem szűnt meg, bár a kommunista rendszer Jugoszláviában és Albániában minden áron igyekezett felszámolni a hegyvidéki falvak patriarchális viszonyait, a nagycsaládok és a nemzetségek hagyományait, és főképpen a vérbosszút. A történelem során több alkalommal, a törvényes rend felborulása idején a KLD ismét életbe lépett, hivatalos bejelentés nélkül is. Az 1980-tól kezdődő koszovói válság, rendkívüli állapot, illetve a rendszerváltás utáni albániai krízis folyamán „Leka” szabályozta a hegyvidéki albánok életét.

III. A vérbosszú (Gjakmarrja)

Kontinensünk szokásjoga, kánonjai és az írott jog a keresztény lelkiületet tükrözik. A vérbosszú azzal teljesen ellentétes. Habár a volt Jugoszláviában és Albániában még az 1980-as évekig is szórványosan előfordult, ma már csak a montenegróiak és az albánok között

¹⁹ Darko Darovec: Blood Feud as Gift Exchange: The Ritual of Humiliation in the Customary System of Conflict Resolution. In: *Acta Histriae* Vol. 25. No. 1. Koper, pp. 57–97. https://www.researchgate.net/publication/319042350_DAROVEC_Darko_Blood_feud_as_gift_exchange_the_ritual_of_humiliation_in_the_customary_system_of_conflict_resolution_Acta_Histriae_ISSN_1318-0185_25_2017_no_1_pp_57-96; Ilija Jelić, Krvna osveta i umir kod starih kulturnih naroda, Glasnik Etnografskog muzeja 120 u Beogradu 1927; U. ő.: Krvna osveta i umir u Crnoj Gori i severnoj Arbaniji, Beograd 1926; Franz Miklosich: *Blutrache bei den Slaven*. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe, Wien, 1888. pp. 127–210.; Milovan Mušo Šćepanović: O krvnoj osveti – krivičnopravni prilaz. CID. Podgorica, 2003. CID.

²⁰ Schütz István i. m. 191. p.

létezik. A szokást Dalmáciában a 18. században magukkal hozták a Dinári hegységben letelepedett vlachok (morlákok). Ekkor már Európában a vérbosszú barbár szokásnak számított, az előre megfontolt szándékkal elkövetett gyilkosság aljas büntettnek, ezért csak az elszigetelt hegyekben élők maradtak abban a tudatban, hogy ezzel lemossák családjukról a szégyent. Johann Georg Kohl megjegyezte, hogy a vendetta gyakoribb volt a délebbre élő pásztorkodó hegyvidékieknél, beleértve a szintén a Velencei Köztársaság alá tartozott Katarói-öbölt és Montenegrót.²¹

A KLD előírásai annyira közismertek voltak, hogy az albán nyelvet egyébként nem ismerő déli szlávok is alkalmazták őket. A tizedik könyv rendelkezik a bűncselekményekről, azok előkészítéséről, elkövetéséről, büntetéséről. A büntetőjogi szabályozás a magánjog és a közjog keveréke volt. Jellemezte, hogy a maradandó fogyatékossgot okozó sérülés esetén a *ius talionis* (szemet szemért, fogat fogért) vagyis az arányossági elv érvényesült, a halált okozó sérülések esetén pedig a vérbosszú (*gjakmarrja*) lépett hatályba. Az albánok általában igyekeztek az okozott kárhoz képest proporcionális sértést okozni az ellenfélnek, de a montenegróiak (szerbek) olykor igazi vérontásra vállalkoztak kisebb sérelmek esetén is.

A vérbosszú (*gjakmarrja*) az albánoknál és más hegyvidéki balkáni népek számára nem bűncselekmény, hanem az elődök fogadalmaként átvett kötelesség. Mivel nekik a kollektív identitás fontosabb az individuálisnál, így a bosszút álló a családi becsület „megóvása” érdekében kész feláldozni az életét, tekintettel arra, hogy következő lépésként a másik család rajta fog bosszút állni. Vagyis hasonlít a muszlim öngyilkos merénylők esetéhez. Manapság a Balkánon kívül Európában a vérbosszú ismert még Szardínia, Apulia, Campagna, Korzika, Szicília és Korzika valamint Kréta területén, illetve a pasztuk között Afganisztánban, az iraki és törökországi kurdoknál, továbbá Szomáliában, az algériai berberekénél, az indiai Asszámban, a siiták és szuniták soraiban, dél-Etiópiában, Dagesztán és Azerbajdzsán egyes vidékein, észak-Kaukázuson és Csecsenföldön. Kínában és Fülöp-szigeteken a klánok közötti leszámolásoknál is alkalmazzák.

Az albánok vérbosszúval éltek az emberölés, a becsületsértés, a nemi erőszak (a nő a férje vagy édesapja becsületének „része volt”, így a megerőszakolása is a férfi becsületének megsértésének számított) vagy a határkö elmozdítása esetében. Ezt azzal magyarázták, hogy a „meggyalázott” becsület helyreállítása csupán vérrel történhetett meg.

Az emberölésnél a *vért a vérért* elv alapján ölték meg az elkövetőt, függetlenül a szándékosságától. A becsületsértésnél megkülönböztették a *személyes becsületet*, amely minden embernek kijárt, a *közbecsülettől*, amely a házra (családra, törzsre), és általában a vendégszeretetre, a ház vendégére és a házi jogra vonatkozott. A határkö elmozdítását illetően úgy tartották, hogy a mezsgyekő azonos értékű a sírban lévő csontokkal, ezért annak elmozdítása is vérrel „járt”. A rablás ugyan személyes sérelemnek számított, de azt nem vérbosszúval büntették, hanem a tettesnek vissza kellett fizetni vagy adni az ellopott dolgot. Ha egy természetes személyt lopással károsítottak meg vagyonában, akkor az jogosult volt visszaszerezni a tulajdonát (megtorlás = *hakmarrja*). Magukra vonták a megtorlást a felbujtók és a társtettesek vagy segítők is (pl aki útba igazította az elkövetőt, elkísérte, ételt, italt vagy lőszert adott neki, 822-842. §). Csak az elkövető felelt életével („vérével”), a tettestárs általában megválthatta pénzzel az életét. Az asszonyszöktetésben vagy gyilkosságban közreműködőnek 500 garas bírságot kellett a falunak fizetnie, és „*vérével tartozott*” (767. §). Kisebb súlyú bűncselekményeknél a büntetést a *vének tanácsa* mondta ki, miután kivizsgálta

²¹ Johann Georg Kohl: *Putovanje u Crnu Goru, Istru i Dalmaciju*. CID. Podgorica, 2005. 174–176. p.; Angelika Ergaver: Pomiritev v običaju krvnega maščevanja. Mediacija, arbitraž in obredje „nove zaveze” med strankama v sporu v črnogorskih in albanskih običajih. In: *Acta Histriae*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko – Koper/Società storica del Litorale - Capodistria 24, 1, Koper, 2016., pp. 101–130., 105. p.

az ügyet.²² A vendég meglopását aljas bűncselekménynek tartották, a vendéglátó házának becsülete „fekete orcájú” lett akkor is, ha a lopás kívülálló lelken száradt. Ilyenkor a vének tanácsa kiközösítette az egész családot (802. §).

A KLD a legapróbb részletekig szabályozta a vérbosszú alá esők és a vérbosszúra kötelezettek körét, valamint a kiontott vér „*elengedésének*” feltételeit. Előírja, hogy a „gyilkosság nem azonos a bűnnel”, vagyis ha két albán között bűncselekmény történt, a sértett nem ölhetette meg a másikat, ha az *káromkodott* (910. §), *a házát jött felgyújtani* (911. §), vagy a sértettet *meglöpni* (912. és 913. §), vagy *megütni készült* (914. §). Sőt, a sértett akkor sem volt jogosult a gyilkosságra, ha a másik „*a nyakára mászott*” (915. §). Ez utóbbit úgy kell értelmezni, hogy az albán férfi nemcsak jogosult az önvédelemre, hanem az a kötelessége is, de a veszély elhárítása csakis arányos lehetett. Tehát, ha az előbb említett esetek valamelyikénél megölte a támadót, akkor vérrrel tartozott az áldozat családjának, mert élete nem került közvetlen veszélybe.

Ki voltak véve a vérbosszú alól a plébános (bármelyik felekezeti pap), a *barjak feje*, a *hírnök*, a *kovács*, a „*szegény*” (az egyke fiak elnevezése), a gyermek, a szellemi fogyatékos, a *nő*, és a „*virgine*” (fogadott szűz). „A nő nem esik a vérbosszú alá” című traktátus azt taglalja, hogy a nőn nem lehet vérbosszút állni, akkor sem, ha ő a gyilkos. Ha megölte a férjét vagy más embert, akkor a tettért a szülei felelnek, mert a férje házasságkötéssel „megvásárolja a munkáját és az együttélést, de az életét nem”. Ha rajta bosszút állt a sógora (megölt férjének bátya), akkor az ellenkezett a kanunival. Ugyanis a férfi és nő „vére” nem azonos, a férfi vér többet ér, így ilyen esetben a szülőkön – pontosabban az édesapján, vagy bátyán/öccsén - kellett végrehajtani a vérbosszút, és nem a sógornőn. Azt a nőt, aki miatt a bátya lett a vérbosszú áldozata Észak Albániában az édesapja vagy a ház ura halálra kövezte, Montenegróban pedig megölte.²³ Borzasztónak tűnnek ezek a családi tragédiák, ahogy kegyetlennek tűnik az a megállapítás is, hogy a 20. század elejéig a golyó általi halál csak a férfiakat „illette meg”, vagyis a nőket más eszközökkel öltek meg a fentebb eset bekövetkezésénél.²⁴ A nő általi elkövetés bizonyos eseteiben a férje is felelt vérével. Valtazar (Baltazar) Bogišić neves jogtudós, aki a montenegrói fejedelem és kormány megbízásából – a polgári törvénykönyv megalkotása érdekében – az állami apparátust is bevonta a kutatásaiba, azt írta, hogy a crnogorácoknál nőket és gyermekeket nem volt szabad megölni, de megtörtént, hogy „gonosz emberek gyereket (12 évnél fiatalabbat) is megöltek”.²⁵ Kiemeli, hogy a montenegróiak a vérbosszúnál mindig ügyeltek arra, hogy az elkövetőnek minél nagyobb fájdalmat okozzanak. Ezért bosszút álltak az olyan személyen, aki a legkedvesebb volt az elkövetőnek. Ha a nő volt az elkövető és a bosszút a férjén kellett volna állni, de a másik család tudta, hogy az asszony nem kedveli a férjét, akkor azt véletlenül sem bántották.²⁶

A házasságtörésnél tetten értek megölése megbosszulatlanul maradt, de csak abban az esetben, ha a férj egy golyóval fosztotta meg őket az élettől (920, 923. §). Az asszony szülei ekkor nem kérhettek vérbosszút, mert szokás volt, hogy a házasságkötésnél a vejüknek golyót adtak, arra az esetre, ha a lányuk házasságtörést követne el. Tehát jóváhagyták a megölését (924-925. §). Azonban, ha gyanakodtak arra, hogy a lányukat a tettes valójában a házasságtörés alatt ölte meg, akkor kérhették az eskü letételét az elkövető részéről (926. §). Amennyiben az esküdtszék bűnösnek találta a gyilkost, akkor „*két vérrrel tartozott*” valamint

²²A vének tanácsáról és ítékezéséről lásd Heka László: *A szláv népek joga*, pp. 364-367.; Heka László: *Vallási és politikai konfliktusok a délszláv térségben. Kanun i Lekë Dukagjinit* (Az albán szokásjog). Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LXVII. Fasc. 10. Szeged, 2005.

²³ Christopher Boehm: *Blood Revenge, The Enactment and Management of Conflict in Montenegro and Other Tribal Societies*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia, 1984., 142. p.

²⁴ Valtazar Bogišić: *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*. Knjiga 4. Unireks MB, Unireks. Beograd – Podgorica, 1999., 355. p. V

²⁵ U. o.

²⁶ U. o.

bírsággal. A férj, aki megölte feleségét, apósának családjával került vérbosszúba (961-963), ahogy az unoka is, ha megölte az édesanyját. A szülők megölését illetően az édesapa gyilkosát az egész település nyilvánosan ölte meg, az édesanya gyilkosát viszont a család büntethette meg. A férfi-női viszony szempontjából megemlíthető az is, hogy ha a férj megverte a feleségét, akkor az asszony szülei azt nem torolhatták meg, de ha úgy bántalmazta, hogy vére folyt és azt elpanaszolta a szülőknek, akkor ez már a *ius talionis* alkalmazására jogosította fel őket.

Gyilkosságnak számított az az eset is, ha a tetten érés során a házasságtörők közül az egyik elmenekült, és a megcsalt férj utólag megölte. Ezért ilyenkor már vérbosszút alkalmaztak (928. §). Ha a falura *szégyent hozókat* elkapták, akkor a törzs, a falu és a barjak mindkettőjüket megölte és vérük lett a bírság ára. A *megszégyenített* lányokat vagy özvegyasszonyokat két rakás, lángoló fa alá helyezték és addig vallatták, amíg el nem árulták társukat. Ha ezt nem tették meg időben, akkor megégtek a két tűz lángjában. A vének tanácsa amúgy is a hűtlen nőket (asszonyok, özvegyasszonyok, lányok) élve elégetéssel büntette. Amennyiben a kihallgatás során kiderült a *szégyent* okozó férfi neve, akkor ő is a nővel együtt halt meg a tűzben (931. §). Amennyiben a „*megszégyenített*” nő vagy lány elmenekült a „*messzi világra*”, őt a barjak örökre „*elfelejtette*” (929. §).

Mivel a nő nem volt képes megvédeni magát, és tekintettel arra, hogy édesapja vagy férje házához (és becsületéhez) tartozott, ezért a törvény megkövetelte a férfiaktól, hogy védjék meg feleségeiket, leánytestvéreiket és leánygyermeküket, és bosszulják meg a megtörtént becsületsértést. Ha valamelyik férfitag nem bosszulta meg a családjához tartozó nő személyén okozott sérelmet, miatta az egész „ház” szégyenkezett, és azt kizárták a faluközösségből, amelyben szinte mindegyik család rokoni kapcsolatban állt egymással.

III.1. A vérbosszú folyamata

Az albán szokásjog szerint gyilkos az, aki saját kezével megölt valakit. A vérbosszú vagy a gyilkosság véghezvitele után az elkövetőnek magának kellett értesíteni erről a nyilvánosságot és az áldozat családját. Erre azért volt szükség, hogy a megölt személy szülei (rokonai) tisztában legyenek a tényekkel (843. és 844. §). Az emberölés vagy vérbosszú esetén tilos volt a tettesnek vérfürdőt rendeznie. Az elkövető a gyilkosság után nem nyúlhatott hozzá az áldozat holttestéhez további sebeket okozva, és nem vehette el a megölt személy puskáját, mert ekkor „*két vérrel*” tartozott (847. §). A közösség (törzs vagy a falu) mérlegelte, hogy a gjakmarrja alapos volt-e. Ha a tettes jogosulatlanul állt vérbosszút, akkor felgyújtották a házát, kiszedték annak köveit, illetve elkobozták az összes ingóságát (mint pl.: háztartási berendezést, gabonát, jószágot). Emellett el kellett a családjával együtt hagynia a lakóhelyét, és bírságot fizetni. Ha az egyik fivér megölte a másikat (960. §), akkor a tettes nem tartozott vérével fizetni, hanem csak bírsággal a barjaknak (zászlóközösségnek).

A régi szokásjog szerint az áldozat családja (háza) csak a tettesen állhatott bosszút, egyetlen más rokonán vagy családtagján sem (898. és 899. §). Azonban a törvény a későbbi (ma is érvényes) változatában ez a kör kiterjedt a tettes családjának valamennyi férfitagjára (az egészen kis gyermekekre is), valamint a házközösségen kívül élő rokonokra és közeli unokafivéreire (900. §) is. A montenegróiaknál ez a kör még szélesebb.

Egyes albán hegyi falvakban megmaradt a szokás, hogy az áldozat véres ingét kiakasztják a ház elé, és csak akkor tüntetik el, amikor végrehajtották a vérbosszút. Ekkor viszont a másik háznál függesztenek ki egy véres ruhadarabot, és „az igazság” ekkor azon az oldalon áll. A montenegróiaknál a nők őrizték ezt az inget és kifüggesztették látható helyekre, hogy a férfiakat figyelmeztessék a „kötelességükre”. Habár a nők (édesanyák, feleségek) nem végezheték el a vérbosszút, sok esetben ösztönözték a férfiakat erre, főleg a rituális

siratásokon. Úgyszintén erdélyi szokás volt, hogy az áldozat vérének egy üvegbe öntötték, majd azt addig tartották a ház jól látható helyén, amíg nem hajtották végre a bosszút.²⁷ Észak-Albániában előfordult, hogy az asszony pénzért bérelt fel valakit a vérbosszú elkövetésére.²⁸ Úgyszintén a virdzsinák is megbosszulhatták a vért.²⁹

Általános szokás szerint a gyilkosság után a gyászoló család tagjai és barátok önként beálltak egy körbe, ezzel jelezve, hogy ők alkotják a vérbosszú elkövetők láncolatát. A család döntött, ki lesz a végrehajtó. Leginkább azt választották, akinek nem volt családja, gyermeke, tehát akinek az elvesztése a legkisebb kárt jelenti. Mivel Jugoszláviában az elkövetőt azonnal letartóztatták, majd a leghosszabb időtartamú börtönbüntetésre ítélték, így a vérbosszú rajta hosszú ideig nem lehetett végrehajtani. Amíg a börtönben volt, addig a törzs törődött róla és hozzátartozóiról. A gyászoló férfiak véresre karmolták arcukat, verték a mellüket a gyász jeléül, és hangosan siratták a halottat (1235. §). A más településből érkezett barátok a halott falujába lépve fejükre kapucnit húztak. A közös ebéd után mindenki kiment a ház elé, és az ott kihelyezett vízzel teli vödörben megmosdottak. Azonban az elhunyt barátai a véresre karmolt arcukat csak akkor moshatták meg, amikor hazatértek a saját házukba. A siratás kötelező része a gyásznak és csak a férfiakat illeti. Háromszor kellett siratni a férfit, kilencszer ismételve a „*Jaj nekem*” felkiáltást. A nők is gyásztak, de arcukat nem karmolhatták (1236. §). A nőket nem siratták, az elhunyt gyerekekért nem tartottak gyászt (1253. §). Az albán hegylakók mindaddig nem vágták le szakállukat, amíg nem hajtották végre a vérbosszút, illetve nem hozták rendbe a megsértett vendégük becsületét. Amikor ezt megtették, megborotválkoztak és lakodalomhoz hasonló ünnepséget csaptak, amelyre meghívták a barátaikat.³⁰ A vérbosszú kötelező szereplői a hírnök és a közvetítő. A gyilkosságot követő 24 óra elteltével a gyászoló család elküldte a hírnököt (pap vagy más nagytekintélyű, „védett” személy) a tettes családjához, hogy tudassa velük azt a tényt, hogy vérrel tartoznak nekik. *Besa*-t adtak neki és családjának, hogy 24 órája van közeli rokoniával együtt elmenekülni és ezzel kikerülni a vérbosszút (870. és 871.§). A *besa* (adott szó, eskü, kötelező ígéret, latinul a *fides* szóval fordították) az albánok egyik legnagyobb büszkesége, annak megszegése is vérbosszúhoz vezethet.³¹ Erről egyes közmondások is árulkodnak. Így például mondják: „Az albán ember nem vásárolható meg” (*Besa e shqiptarit nuk shitet pazarit*), „az albán inkább meghal, minthogy megszegje az adott szavát (*shqiptaret vdesin dhe besen nuk e shkelin*), illetve „az albán ember becsülete értékesebb az aranyból is” (*besa e shqiptarit si purteka e arit*). A hírnök küldése elmulaszthatatlan kötelezettség volt. Miután teljesítette feladatát, a vérbosszú végrehajtható volt. A hírnök mellett fontos szerepe volt a közvetítőnek is (akár nő is lehetett), aki üzeneteket küldött a tettes és az áldozat családja között. Ő azért avatkozott be az ügybe, hogy megakadályozza a megnövekedett feszültségből eredő haragos szóváltást, szóbeszédet, ezért legtöbb esetben tapasztalt férfiak vállalták ezt a feladatot.

²⁷ Krvna osveta. <https://www.youtube.com/watch?v=8kfXeEE1JsA>

²⁸ U. o. 351. p.

²⁹ U. o.

³⁰ Hasonló gyászolási szokások vannak az oláh romáknál is. Náluk hat hétig feketébe öltöznek a gyászolók (a fekete színű gyászt ez idő alatt egy pillanatra sem szabad megszüntetni), akik nem feltétlenül csak a rokonok köréből kerülnek ki. A gyászoló oláh roma férfiak ez idő alatt nem borotválkoznak, majd a gyászolás eltelté után nagy ünnepséget rendeznek.

³¹ Milutin Đuričić: *Čuvari bese*, SANU, Posebna izdanja, knj. DXX, Odeljenje društvenih nauka, knj. 83, Beograd, 1979.; Milutin Đuričić: Arbanaška zakletva – besa. In: *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*. Knjiga 46. JAZU, Zagreb, 1975; Syrja Pupovci: Krvna osveta u Albanaca i njen razvoj. In: *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol 9, br. 4, Beograd, 1971, pp. 27–49.; Syrja Pupovci: Le formalisme et la »besa« dans le droit des obligations du coutumier de Lek Dukagjine, In: *Studia Albanica*, vol. 2, Tirana, 1968, pp. 143-151.

A gyilkos és „házának” férfi tagjai általában otthon maradtak és bujkálásra kényszerültek tudván, hogy az áldozat családja vérbosszúra készült (869. §). Ez az állapot évekig elhúzódhatott, ezért a rejtőzködő család a földjét bérbe adta, vagy napszámosokat alkalmazott, az állatok őrzésére pedig juhászokat bérelt fel.³² Nem ritkán sor került a migrációkra, így például Gjakova (Đakovica) környékén egész falvak jöttek létre a vérbosszú elől menekülő albán családokból, de Montenegróból is több testvérség elköltözött ugyanebből az okból.³³ Ezért megváltozott a társadalmi rend, a férfi és a női „munkák” közötti megoszlás, így a nők kénytelenek voltak vállalni a „férfimunkákat” is, sőt idővel már csak ők dolgoztak, őrizték a nyájat, művelték a földet, nevelték a gyerekeket, végezték a házimunkát és vitték az élelmet az elrejtőzött férfiakra. A hegyvidékieknél kialakult az a „rend”, mely szerint a férfi dolga volt jól megtanulni a fegyverforgatást, s ezen kívül szinte semmilyen más feladata nem volt a háztartásban.

Ameddig tart a *gjakmarrja*, addig nagy szerepe van a *besanak*, mint az önbíráskodás korlátjának.³⁴ Schütz István megemlíti, hogy a besát néhány külföldi néprajztudós a szicíliai maffia *omerta* szavához hasonlítja, noha ez utóbbi csupán a „*hallgatási fogadalomra*” vonatkozik, aminek megszegését a maffia halállal bünteti.³⁵ A besa viszont a meggyilkolt személy családja által garantált ideiglenes szabadság és biztonság ideje, amelyet a gyilkosnak és családjának adott (854. §). Jóllehet az áldozat családja minél előbb törekszik vérbosszút állni, mégis a másik fél kérelmére a besa odaadása „*kötelesség és emberség*” (855. §). A vele kapcsolatos kérdésekben a közvetítő járt el, aki gyakran a tettes családjának pártfogója volt (851. §). Ha a gyilkosnak a megölt személy háza besát adott, akkor az elkövető megjelent a temetésén és az általa megölt személy siratásán, valamint azt követően maradt a halotti toron is (856. §). Ez a besa 24 óráig tartott, amíg a falu által adott ígéret határideje harminc napig tartott. Erre az időre garantálta az áldozat családja, hogy (ideiglenesen) nem fogja végrehajtani a vérbosszút. Ha viszont a vérontó nem ment el a siratásra, sem a halotti torra (ezzel is megsértette az áldozat családját), akkor a falubeliek nem fogadták rossz néven, ha az áldozat háza nem ad neki besát (857. §). Az adott szót kérte az elkövető családja házasság, temetés vagy más fontos családi esemény idejére. Tudta, hogy a legnagyobb kéréssel fordul a bosszúra készültől, aki viszont nem tagadhatta meg ezt a kérést, ezért garantálta, hogy a megadott idő alatt a vérontó család tagjainak nem esik bántódása. A besa megszegése esetén ugyanis a szavát adó család életével és becsületével fizetett. A hegyvidéki férfiak találkozásuk során a kézfogás és az üdvözlés mellett általában megkérdezték egymástól: „*Férfi vagy?*” (*A*

³² Julija V. Ivanova. Sergej Aleksandrovič Tokarev: *Severnaja Albania v XIX – načale XX v. Obščestvenaja žizn*. Moskva, Akademia nauk SSSR, Institut etnografii. Moskva, 1973., 201. p.; Mary Edith Durham: *High Albania*, 29. p.

³³ Julija V. Ivanova. Sergej Aleksandrovič Tokarev i. m. 166–168; Mary Edith Durham: *High Albania*, 233. p. A szerző a 2015. január-februárjában hazánkba (főként Szegedre) történő nagyméretű koszovói migráns hullám lehetséges okaként az esetleges vérbosszút jelölte meg egy rádióriport keretében. Ugyanis február 6-án például 1269 határsértővel szemben intézkedtek a megye déli részén a rendőrök. Közülük 1233 vallotta magát koszovói állampolgárnak. Két hónappal később teljesen megszűnt a koszovói bevándorlás. Sem Koszovón, sem Szerbiában nem találtak magyarázatot a jelenségre. Mivel az érkezettek többnyire néhány egymás mellett lévő településről érkezett elképzelhetőnek tartottam, hogy esetleg vérbosszú előtti menekülés motiválhatta őket ezzel. A feltevés nem váltott ki semmilyen reakciót.

³⁴ Ljiljana Gavrilović: Besa kao ograničenje samosuda, In: *Glasnik Etnografskog Instituta SANU XXXII*, Beograd 1983; Mark Krasniqi: O „besi” - prilog proučavanju običajnog prava kod Šiptara. In: *Zbornik za narodni život i običaje JAZU*, knj. 40, Zagreb, 1962.

³⁵ A Sziciliából származó *maffia* évszázados szervezeti felépítéssel, módszerekkel, eszközökkel rendelkezik. A zárt, szigorú törvényekkel szabályozott titkos társaság („család”) élén a családfő áll, aki az üzleti vállalkozás főnöke, s őt a „család” minden tagja *Don*, illetve a „*Keresztapa*” névvel illeti. Ő irányítja, szervezi a család működését, szükség szerint segít, véd vagy büntet. A maffia lételeme az *omerta*, a hallgatás törvénye, amelynek megszegése halálbüntetéssel jár. Ezért egy-egy maffiás bűntény felderítése szinte lehetetlen, mivel általában nincs rá tanú, „senki nem látott, hallott semmit.” Ma az olasz maffia nemcsak Sziciliában tevékeny, a *nápolyi camorra*, a calabriai *n'drangheta* roknszervezetek északon is ténykednek.

je burrë?). Ez alatt azt értették, hogy a másik betartja-e az adott szavát. Mert a férfi besa nélkül nem számított a társadalom teljes tagjának, és neki nem volt becsülete. A besa nemcsak a vérbosszúra vonatkozott, hanem számos más eseményre is, minden becsületbeli ügy rendezését szolgálta.

A kapott besa után a gyilkos családjának (férfiaknak és nőknek egyaránt) bölcsen és emberségesen kellett viselkednie, főleg a meggyilkolt házában közelében. Ha nem így cselekedett, akkor a falu figyelmeztette, megbírságozhatta, és megszüntethette a besát (866-867. §). A vének tanácsa kimondhatta a törzsből való kizárást, *ha valaki nem kötött besát a faluval, vagy a barjakkal*; ha elárulta vagy feljelentette faluját; ha kijátszotta a falu vagy a barjak nyilvánossága előtt meghozott ítéletet vagy döntést; ha erőszakos cselekményt követett el a falu vagy barjak területén és nem engedelmeskedett a bíróságnak; valamint ha a falu és barjak területén kívül erőszakos cselekményt követett el (1183. §). Tehát a kizárásra ítélt személy egyértelműen a falu vagy a barjak jó nevét árnyékolta be, ezért a közössége megvont tőle minden jogot, tiszteletet és becsületet, de nem üldözhetette ki őt a településről (1179. §). Erre csak a legsúlyosabb bűncselekményeknél - a plébános rágalalmazása, megtámadása vagy meggyilkolása, a *besa alatt álló vendég* illetve törzstag megölése stb. – került sor. Akkor a törzsből való kizárásán, a ház leégetésén, a föld terméketlenné tételén és a gyümölcsfák kivágásán túlmenően a tettést nyilvánosan kivégezték, családtagjait elüldözték a faluból, a barjak pedig ledöntötte a házat. Ezt úgy kellett elvégezni, hogy az égetés után kiszedték a köveket a ház négy sarkából. Ezzel a tettel a ház és összes tagja örökre elüldözötteknek számítottak a faluból, a barjak pedig a törzsből kiirtottnak tekintette őket (1190. §). Vagyis a besa a legsúlyosabb büntetés egyik indoka volt.

A vérbosszút nem lehetett forgalmas helyen és az útvonalon végrehajtani, illetve patak vagy vízimalom közelében, mert a víz csobogása és a malom kattogása miatt nem lehetett volna egyértelműen meghallani az elkövető kiáltását. Ugyanis a lesben állónak a lövés leadása előtt kiáltással kellett figyelmeztetnie az áldozatát és tudatni vele mi történik. A montenegróiak nem ismertek semmilyen korlátozásokat, csupán a házban volt tilos elkövetni a gyilkosságot: a saját házában azért, mert azzal a vendégszeretet kötelességét sértették volna meg, másnak a házában pedig azért nem, mivel akkor a házigazdának és a megölt családjának is vérrrel tartozott.³⁶

A montenegrói törzsek gyakorlata részben eltér a fent leírt előírásoktól. Elsősorban a vérbosszú okai szélesebb skálában szerepelnek náluk, mint pl. a leányrablás, a nők elrablása, vagy ha a megígért lányt mégsem adták feleségül a vőlegényhez vagy a vőlegény lemondta a házasságot, valamint a pásztorkodás során elkövetet sérelmek (az állatok itatása, legeltetése, határkövek elmozdítása, veszekedés stb.) valamelyike miatt. Másrészt viszont a crnogorai törzsek jellemzője volt a vérbosszúban állók közötti gyűlölet elsősorban a „török” (muszlim) családok iránt, de az albánokkal és a hercegovinaiakkal szemben is előfordult, sőt egymás között is. A montenegróiak közül legjellemzőbb volt a Piperi és a Kuči törzsek közötti konfliktus, amely folyamatos háborúskodáshoz hasonlított. A Piperi, Ozrinići és Puci törzsek a nikšići muszlimokkal álltak konfliktusba, a Vasojević törzs a Kolašin és Gusinje lakosságával, illetve a Kuči törzs a Klimentikkal és Gusinje lakosságával. A haragot sokszor az robbantotta ki, hogy a férfiak nem ritkán elbocsátották a feleségeiket (a katolikus albánoknál ez nem volt szokás). Arra hivatkoztak például, hogy feleségeik csak lánygyermeket képesek szülni, ezért magukhoz vettek egy másik nőt. Annak gyűrűt vagy más tárgyat adományoztak, ami házasságnak számított. Ilyenkor kisebb ingóságokkal hazaküldték az addigi feleségüket kimondván a válást. Főként a törzsfőkre volt ez jellemző,

³⁶ Angelika Ergaver: *Pomiritev v običaju krvnega maščevanja. Mediacija, arbitraža in obredje „nove zaveze” med strankama v sporu v črnogorskih in albanskih običajih* 105. p.; Vuk Stefanović Karadžić Stefanović: *Crna Gora i Boka Kotorska*. Novo pokolenje. Beograd, 1953, 57-58. p.; Milutin Đuričić: *Arbanaška zakletva – besa*. 43. p.

akiknek olykor két feleségük is volt.³⁷ Ez eredményezte a feleség családjával való harag és vérbosszú kialakulását. Bosszúból a montenegróiak a gyilkosság mellett felgyújtották a búzát, gabonát, lerombolták a fahidakat, tönkretették a szőlőket, gyümölcsösöket. Még a ház felgyújtására is vállalkoztak. Mivel a ház a vérkötelék, a nemzetek kollektív tapasztalatainak, a vallási, erkölcsi, nevelési-oktatási és gazdasági közösségnek a szimbóluma, ezért felgyújtani valakinek a házát a fizikai és erkölcsi megsemmisítést jelenti és a közösségből való elűzést. A KLD értelmében a családi ház felgyújtása a család megszűnését jelenti (1169–1170. §). Ha tehát valaki – a vének tanácsának határozata nélkül – bosszúból, önként meggyújtja másnak a házát, akkor Észak-Albániában az elkövetőnek 2500 garas pénzbüntetés mellett a megsemmisített ház helyére kettő újat kellett felépíteni.³⁸ A 20. század elejei szokás szerint ezek mellett az elkövetőnek felgyújtották a házát és elüldözték a településről. I. Danilo Törvénye 41. § úgy rendelkezik, hogy házgyújtás esetén az elkövető köteles megtéríteni a kárt, a felgyújtott ház tulajdonosa pedig a vérbosszú jogával is élhetett.³⁹ A vérbosszúval nemcsak életeteket oltottak ki, hanem megsemmisítették a termést, ellehetetlenítették a kereskedelmet, a közlekedést és emiatt éhínséget okoztak. A crnagorai vladika Petar 1808. január 14-iki pásztorlevelében kérte a Njeguš törzset, hogy béküljön ki a Bjelica nemzetséggel és ezzel a területük ismét átjárható legyen. A cetinjei állami hatóságok és az egyház, továbbá a Velencei Köztársaság és Ausztria (a Katarói-öböl uralkodói) az embertelen szokás megszüntetésén fáradoztak, viszont voltak, akik ebből hasznot húztak. A vérbosszút követően a fegyveres kísérettel rendelkező gazdag crnagorácok felgyújtották a tettes házát, és az ingóságait elosztották egymás között. A földönfutóvá vált elkövető ezek után a hegyekbe menekült, vagy a törökökhöz. Az oszmánok uralma alatt rendszerint a családjával együtt áttért az iszlám hitre, és a Portához való hűségéből gyakran Hercegovinából betörve Montenegróban vérbosszúhoz folyamodott, vagy egyéb zavarokat keltett. Észak-Albániában is elégedetlenkedtek a török hatóságok részéről időnként bekövetkezett kényszerítő kibékítések miatt, mert ezáltal a törzsfők nem kapták meg azt a pénzdíjat, ami minden sikeres békítés után járt nekik.

Lényeges különbség az albán és a montenegrói vérbosszú között a kiválasztott személy. Az albánok a bosszút az elkövetőn állták és semmilyen különbséget nem tettek az emberek között. mert „*ahány fiú születik, mindegyik jó és nem lehet közöttük különbséget tenni*” (886.§). A „*véruk*” is ugyanannyit ért, ezért a falu bölcsei (*vének, öregek*) sem mérlegelték, hogy az egyik jó ember volt-e, a másik pedig esetleg rossz. A szokásjog szerint ugyanis, ha ilyen megkülönböztetés lenne, akkor is „*nehéz volna mérlegelni, mivel mindenkinek a súlya négyszáz derhema*” (889. §), s ha meg lehetne különböztetni a „*vért*”, akkor a tolvajt megölhetnék ok nélkül is, és ezzel nőne a gyilkosságok száma is (890. §). Ezzel szemben a crnagorácok nagyon is odafigyeltek arra kit öljenek meg az elkövető család tagjai közül. Nem mindig az elkövető felelt a tettéért, hanem a családjából legtekintélyesebb, legszebb, vagy egyke fiút választották ki és ölték meg, hogy minél nagyobb fájdalmat okozzanak.⁴⁰ Ivan Tepavčević példaként megemlíti a Cetinjében 1890. június 25-én történt vérbosszút. Annak előzménye egy pofoncsapás volt. Boško Martinović tiszt a sorakozásnál arcul ütötte Savo Poček katonát, aki emiatt bosszút állt a sérelmező neves rokonán, Boško

³⁷ Sima Trojanović *Krv i umir.* pp. 547-551. http://arhiva.unilib.rs/unilib/repozitorijum/ostalo/digi/Enciklopedija_Stanoja_Stanojevica/UBSM-II-55026-2-501-750.pdf

³⁸ Ivan Tepavčević: Pogledi Valtazara Bogišića na Crnu goru i crnogorsko društvo (krvna osveta – između tradicije i modernog društva). In: *ANNALES. Anali za istrske in mediteranske študije/Annali di Studi istriani e mediterranee/Annals for Istrian and Mediterranean. Studies Series Historia et Sociologia*, Vol. 28, 3. sz. Koper, 2018. pp. 495-522., 509. p.

³⁹ Zakonik opšti crnogorski i brdski. Zakon Danila I. (Istorijsko-pravna studija Petra Stojanovića). Centralna narodna biblioteka SR Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Cetinje, 1982. 16.p. V. ö. Ivan Tepavčević i. m. 508. p.

⁴⁰ Valtazar Bogišić: *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*, 355. p.

Nikov Martinovićon, az Udvari Őrség és a Cetinjei ezred parancsnokán, a későbbi montenegrói kormányfő Mitar Martinović édesapján.⁴¹

A hatalmát megerősíteni szándékozó montenegrói fejedelem és a kormány súlyos büntetések előírásával próbálták véget vetni a vérbosszúnak, de általában sikertelenül. I. Péter törvényének 17-18. § halálbüntetéssel (akasztás, megkövezés, vagy golyó általi kivégzés) szankcionálta az önkéntes vérbosszú elkövetőjét.⁴² Azonban a népben meggyökerezett az a felfogás, mely szerint a vérbosszú igazságos, az elkövetője pedig bátor férfi, aki hőstette vállalkozik. Danilo fejedelem 1855. április 23-iki törvényének 27. § a vérbosszú elkövetőjét golyó általi halállal bünteti, a 29-30. § szerint a tettestársait is ez a büntetés sújtja.

Csak hosszabb idő elteltével sikerült Crna Gorában megfékezni a vérbosszút és a vérontás helyett kompenzációra bírni a családokat. Erre akkor kerülhetett sor, amikor már a nagycsaládokat kihalás és éhség fenyegette, mivel egymásnak tönkretették a termését, az állandó fegyveres konfliktusok miatt pedig a térségük átjárhatatlanná vált. Ekkor beleegyeztek abba, hogy a szándékos emberölés és a súlyos testi sértést a talio elv szerint torolható meg, az összes többi deliktum pedig kompenzációval.⁴³ Ez azt jelentette, hogy a sértettnek vagy családjának egy meghatározott pénzösszeget fizettek vagy más értéket adtak. A kompenzáció sokkal gyakoribb volt a montenegróiaknál, mint az albánoknál. Ezzel a korábban kollektív felelősségnek tartott vérbosszú és kártérítés a 19. század közepétől egyre inkább egyéni - illetve a szűkebb családot érintő - felelősséggé változott.

III.2. Megváltás

A vérbosszúba álló családok megbízottai, a *békebírók* és a *vérbírók*, valamint a nagy tekintélynek örvendő *vének* egyezkedésének eredményeként békés megegyezésre kerülhetett sor a „*kiontott vér megváltása*”, illetve a „*sértés megbocsátása*” érdekében (965-987. §). Szinte minden gyilkosság megváltható volt, kivéve a vendégen esett sérelmeket. A „*megváltás*” gyakran jelentős vagyoni jóvátétellel járt. Emberölés esetében a büntetés mindig azonos volt, akár a megölt ember „*felnőtt férfi vagy nő, akár fiú vagy lány, illetve baba a bölcsőben, szép kinézetű, vagy torz, a ház feje vagy bölcs, gazdag vagy szegény, nemes vagy tolvaj*”. Férfi meggyilkolásának esetén hat erszény (bőrzacskó, amely eredetileg 500 garas pénzösszegnek felelt meg), 100 kos és fél ökör bírságot kellett kifizetni (892. §). Aki csak megsebesítette a másikat, az előbbi összegeknek a felét volt köteles megfizetni, ahogy a férfi, úgy a nő számára egyaránt, s e mellett meg kellett térítenie a gyógyítás és az esetleges gyógyszerek árát is. Ha két férfi ölte meg egymást, az ilyen halál nem vont maga után vérbosszút, mert azok a saját vérükkel fizettek a kiontott vérért.

Ha a „*vér tulajdonosa*” – vagyis az, aki jogosult (kötelezett) volt a vérbosszúra – elfogadta a „*megváltást*”, akkor a pénzösszegezen kívül követelhetette a másik fél (a gyilkos házából) rokonságának bármelyik férfi tagjának a puskáját. A gyilkost kötelezték, hogy hozza oda neki a „*kinézett*” fegyvert (971. §). A *vérontás megbocsátása* (*me e fal gjakun*) során a közvetítők (kezesek) átadták a gyászoló családnak a megbeszélte pénzösszeget. Ezt követően a „*vérbosszú kenyere*” fogyasztotta el a gyászoló család néhány tagja a tettes házában, majd a vérbosszúra kötelezett személy vasból keresztet készített, és azt elhelyezte a tettes ajtajára (983-987. §). A kibékülést követően *vérszerződést* kötöttek a két ház tagjai. Két kis poharat félig töltöttek pálinkával vagy likőrrel, félig vízzel, valamelyik barátjuk összekötötte a felek kisujjait, majd túvel megszúrta őket, úgy hogy vérük külön-külön pohárba cseppenjen. A vért

⁴¹ Ivan Tepavčević i. m. 508-509. p.

⁴² Zakonik Petra I vladike crnogorskog (1798–1803)., Državna štamparija Kraljevine Jugoslavije. Beograd, 1930. 17-18. §. V. ö. Ivan Tepavčević i. m. 508-509. p.

⁴³ Ivan Tepavčević i. m. 507. p.

összekeverték a folyadékkal, majd keresztezve a kezeiket megitták egymás vérért. Ezt követően óriási ünnepségekbe kezdtek, puszkából lövöldöztek, mivel ezzel a tettel *testvérekké váltak*, mintha „egy apától, és egy anyától” származnának (988-990. §).

A montenegróiaknál a vérbosszú megszüntetését szolgálta a komaság is. Amíg az albánoknál három fajta komaság létezik, a montenegróiak az *esküvői*, *keresztelési* és *hajvágási* mellett még kettőt ismertek: a *bajtársi* és a *vérbosszú alóli kibékítési komaságot*. Ez utóbbit a gyilkos kérte, hogy ezzel mentse az életét. Mivel a komaság a Balkánon rokoni kapcsolattal szinte egyenrangú, így az áldozat családja az ilyen jogviszony elfogadásával lemondott a vérbosszúról.⁴⁴ A szokás az volt, hogy húsz férfi a vérontó törzséből az áldozat házához kért békét. Ha az áldozat családja többszöri kísérletek után sem akarta fogadni az erre irányuló küldöttséget, akkor a vérontó családból nőket küldtek pólyás csecsemőkkel és két-három rokonukkal. Ez esetben a házigazda nem tehetett mást, hanem vendégként fogadta őket. Ezzel jelezte, hogy kész a kibékülésre még akkor is, ha szóban az ellenkezőt állította. A nőket békehozónak (*mirosnice*) nevezték, a babákat pedig szimbolikus ajándéknak tartották.⁴⁵ Amikor elindult a békítés, akkor kijelölnek 24 *kmēt*et (bíró) ítélezés végéig, akik elmondták az emberölés okát, majd kijelölték a vérdíjat. Ekkor felálltak az addig még vérbosszú alatt álló két törzs férfi tagjai közé, majd ketten elővezették a tettest, nyakába akasztott gyilkos fegyverrel, vagy kést tartva a torka előtt. Az elkövető majdnem a földig lehajolva, vagy térden járva érkezett az étkező asztal elé, amíg a közvetítők kérték a komaságot Isten és Szent János (*Sveti Jovan*) nevében. Az áldozat legközelebbi rokona hozzáment, vállánál fogva felemelte, megcsókolta és testvérnek, barátjának nyilvánította. A kibékülés a békecsókkal zárult, ami után következett a közös étkezés. Ha a nők közreműködésével történt a kibékülés, akkor tizenkét nőt csecsemőkkel együtt küldtek a gyászoló családhoz, ahol tizenkét ember fogadta őket. Találkozásuknál megcsókolták egymást és megajándékozták, majd a férfiak a babák komái lettek. A szomszéd Hercegovinában a nők nem vettek részt a békítési folyamatban. Az albánoktól eltérően, ahol minden ember értéke egyforma, a montenegróiaknál a megölt emberért járó kártérítésnél különbséget tettek a magasabb státusú és az „egyszerű” ember között.

IV. A vérbosszú ma

A vérbosszú büncselekményt ma már a balkáni országok büntetőtörvényei „nem ismerik”. Az egykori Jugoszláviában az előre megfontolt szándékú emberölésnél is súlyosabban büntették (a leghosszabb időtartamú börtönbüntetéssel), ezért mondhatni, hogy részben ez a szigor okozta a háttérbe szorítást az 1980-as években. Viszont a vérbosszú mint szokás soha nem szűnt meg. Egy 1989. évi bírósági tárgyalásról készült dokumentumfilm beszámol arról, hogy Cetinjében (Montenegró székvárosában, a vallási és kulturális központjában) még akkor is életben volt a KLD.⁴⁶ A koszovói válság (az 1980 és 2000 közötti időszak) idején háttérbe szorult, felszámolták a vérbosszúk jelentős részét. A tömeges kibékülés kezdeményezői az egyetemisták, főként a nők (politikai foglyok) voltak, arra hivatkozva, hogy a hatszáz éve létező vérbosszúk a háborúk idején mindig megszűntek. A társadalom ezt az érvelést elfogadta, és kétezer család (közel húszezer férfi) közötti *gjakmarrja* felszámolásra került, így ezek a férfiak végre elhagyhatták házaikat. Ez leginkább Nyugat-Koszovót (Dukagjint) érintette. Milaim Zeka koszovói újságíró közel negyven évig a vérbosszú fenyegetése alatt élt, mivel gyermekkorában az egyik családtagja megölte a közeli

⁴⁴ Valtazar Bogišić: *Pravni običaji u Slovena*. Knjiga 1. Unireks MB. Beograd – Podgorica, 1999. 172. p.

⁴⁵ Valtazar Bogišić: *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*. 365. p.

⁴⁶ Dokumentarni film "Sinovi" o krvnoj osveti na Cetinju 1989. godine. <https://www.youtube.com/watch?v=5lNj205XsHU>

rokonát. Ennek tudatában a család férfi tagjai otthon tartózkodtak, de mivel a másik család nem mondta ki a besat, így szükség esetén elhagyták a házukat. Ő is minden nap eljárt az iskolába, és az édesanyja nagy örömmel fogadta, amikor élve látta őt hazajönni. Végül 1999-ben találkozott azzal a férfival (az áldozat fiával), akitől mindvégig tartott, hogy megöli őt, és kezét fogtak egymással, ami a kibékülés jele. Ma a legjobb barátok.

Sajnos ez a szokás a 21. században is fennáll, főként Albániában, ahol jelenleg legalább hatszáz iskolás korú gyermek vérbosszútól tartva nem hagyhatja el az otthonát.⁴⁷ Koszovón és más albán lakta térségekben sem ritka ez a jelenség, de meglepő annak megújulása Montenegróban, illetve Szerbiában.⁴⁸ Ezek közül csak néhányat vázolunk fel.

Az *Al Jazeera Balkan* egyik nem régen közölt riportjában egy Tiranától 35 kilométerre fekvő faluban fennálló vérbosszúról tudósított. Húsz évvel ezelőtt veszekedés során egy fiú megölte a barátját. A keresztény családban született elkövetővel együtt volt a bátya és két közeli rokona, akik azonnal elmenekültek a településről. Távollétükben a bíróság az elkövetőt 19 évre szóló börtönbüntetésre ítélte, a perújítás után pedig a további három résztvevőt felmentette. Az édesanyjuk beszámolt arról, hogy azóta mindössze háromszor-négyszer jelentkeztek rövid üzenetekkel. Kiemelte, hogy a vérbosszúra készülő családdal komasági viszonyban álltak (hajvágás útján), a megölt fiú „háza” mindig mindenben segítette őket. Viszont a vérbosszú rettegésben tartja az elkövető rokonságát is.⁴⁹

A szerb sajtó beszámolója szerint Budva montenegrói tengerparti városában 2017 márciusában több bérgyilkos ölt meg egy embert két család közötti bosszú miatt.⁵⁰ A lapok 2016 őszén beszámolnak egy elkövetőről Bosznia-Hercegovinában, akinek terhére emberrablás mellett vérbosszúból elkövetett emberölést is felrőttak. Szintén Bosznia-Hercegovinában egy tizenhárom éves gyermek vérbosszúból tíz golyóval ölte meg édesapja gyilkosát.⁵¹ A Banja Luka-i Kerület Bírósága 2007-ben nyolc év börtönbüntetésre ítélte el egy sikertelen vérbosszú indíttatású merénylet elkövetőjét.⁵² A dél-bánsági Pancsovában 2011-ben a bíróságon egy apa pisztollyal megölte azt a 24 éves fiút, aki ezt megelőzően egy autóbalesetben halált okozott a fiának.⁵³ 2013-ban Kuršumlijában egy 55 éves férfi bosszút állt a 26 éves fiának haláláért.⁵⁴ Fiának halálát a 25 éves barátnője okozta, ezért a bosszút a lány 49 éves édesapján állta. A balkáni felfogás szerint ugyanis a lányért az édesapja tartozik

⁴⁷ Beta: [Albanija uvodi ostrije kazne za najteže zločine](http://www.blic.rs/vesti/svet/albanija-uvodi-ostrije-kazne-za-najteze-zlocine). <http://www.blic.rs/vesti/svet/albanija-uvodi-ostrije-kazne-za-najteze-zlocine/760jr4q> (letöltve: 2017. 06. 07.), D. M.: [Tri brata u Albaniji zbog krvne osvete od rođenja nisu izašla iz kuće](http://www.blic.rs/vesti/svet/tri-brata-u-albaniji-zbog-krvne-osvete-od-rodenja-nisu-izašla-iz-kuće) <http://www.blic.rs/vesti/svet/tri-brata-u-albaniji-zbog-krvne-osvete-od-rodenja-nisu-izasla-iz-kuće/he45jny> (letöltve: 2017. 06. 07.), Beta: [Albanska deca ne idu u školu zbog krvne osvete](http://www.blic.rs/vesti/svet/albanska-deca-ne-idu-u-skolu-zbog-krvne-osvete) <http://www.blic.rs/vesti/svet/albanska-deca-ne-idu-u-skolu-zbog-krvne-osvete/lw7bwvz> (letöltve: 2017. 06. 07.), Davorin Tomić: [Primena člana „oko za oko“](http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/primena-clana-oko-za-oko). In: *Blic*. <http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/primena-clana-oko-za-oko/0s9v4ld> (2017. VI. 07.).

⁴⁸ M.A.: [Porodica sa sedmoru dece živi u strahu od krvne osvete](http://www.blic.rs/vesti/hronika/porodica-sa-sedmoru-dece-zivi-u-strahu-od-krvne-osvete/yv8wv09). <http://www.blic.rs/vesti/hronika/porodica-sa-sedmoru-dece-zivi-u-strahu-od-krvne-osvete/yv8wv09> (letöltve: 2017. VI. 07.). Az interneten erről látható egy igen érdekes szerb dokumentumfilm <https://www.vice.com/rs/article/dug-u-krvi-ceo-film>.

⁴⁹ *Al Jazeera Objektív: Gjakmarrja*. 2017. április 27. <https://www.youtube.com/watch?v=NHL5ZnPNlBk>
⁵⁰ Mihailo Jovičević: [Umro zeni na rukama. Slobodan Šaranović likvidiran zbog krvne osvete](http://www.blic.rs/vesti/hronika/umro-zeni-na-rukama-slobodan-saranovic-likvidiran-zbog-krvne-osvete/e9lbdvt). In: *Blic*. Beograd. <http://www.blic.rs/vesti/hronika/umro-zeni-na-rukama-slobodan-saranovic-likvidiran-zbog-krvne-osvete/e9lbdvt> (letöltve: 2017. VI. 7.).

⁵¹ Beta / Srna: [Dečak sa deset metaka ubio ubicu svog oca](http://www.blic.rs/vesti/hronika/decak-sa-deset-metaka-ubio-ubicu-svog-oca) <http://www.blic.rs/vesti/hronika/decak-sa-deset-metaka-ubio-ubicu-svog-oca/10smr7j> (letöltve: 2017. VI. 7.).

⁵² Nikola Morača: [Ko je Miljan Vujović. Ne preza od otmica i ubistva iz krvne osvete](http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/ko-je-miljan-vujovic-ne-preza-od-otmica-i-ubistva-iz-krvne-osvete/myfpr54) <http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/ko-je-miljan-vujovic-ne-preza-od-otmica-i-ubistva-iz-krvne-osvete/myfpr54> (letöltve: 2017. VI. 7.)

⁵³ [Krvna osveta usred Srbije? Stojan čekao 14 godina, pa zbog mrtvog sina - ubio Dragana!](http://www.telegraf.rs/vesti/2196715-krvna-osveta-usred-srbije-stojan-cekao-14-godina-pa-zbog-mrtvog-sina-ubio-dragana) In: *Telegraf.rs* 2016. VI. 5. <http://www.telegraf.rs/vesti/2196715-krvna-osveta-usred-srbije-stojan-cekao-14-godina-pa-zbog-mrtvog-sina-ubio-dragana> (2017. VI. 8.).

⁵⁴ M. V.: [Krvna osveta usred Srbije! Otac osvetio sina posle 10 godina, pa se mirno predao policiji!](http://www.informer.rs/vesti/hronika/76426/) In: *Informer*, nezavisne dnevne novine 2016. 06. 15. <http://www.informer.rs/vesti/hronika/76426/> (2017. VI. 8.).

„vérrel”. 2016. június 15-én Požarevacban 69 éves férfi megölt egy 57 éves építészeti ellenőrt, akit okozta fiának 2002-ben történt halálos kimenetelű balesetét. A Közép-bánsági körzetbeli Pálmajor (Banatsko Karađorđevo) faluban 2016 júliusában az egyik szórakozóhelyen 38 éves férfi Kalasnyikovból leadott lövésekkel megölt egy 21 éves joghallgató lányt. Az áldozat édesapja ezt követően telefonon felhívta az elkövető édesapját és megüzente, hogy másik fiúgyermekével együtt három napon belül hagyják el Bégaszentgyörgy (Žitište) települést, mert azután fiával együtt vérbosszút állnak rajtuk. Azóta a helyi rendőrség őrködik a megfenyegetett család háza előtt.⁵⁵ A szerb kriminológusok szerint a kolonisták, illetve a délszláv háborúk idején Vajdaságba menekült családok magukkal hozták a hagyományaikat, beleértve a vérbosszút is.

A legismertebb eset Žarko Laušević neves jugoszláv színésznek a története. A montenegrói születésű színész egy szerb nacionalisták által félbeszakított belgrádi színdarab kapcsán kapott komoly fenyegetéseket, így az állami hatóságok engedélyezték számára a fegyver használatát. Ezzel a pisztollyal 1993. július 31-én egy podgoricai kávézóban kitört verekedés során megölt két embert (egy 20 és egy 21 éves fiút), a harmadik fiút pedig súlyosan megsebesítette. A montenegrói bíróság 1994-ben jogerősen 15 év börtönbüntetésre ítélte, majd a jugoszláv szövetségi bíróság 1998-ban perújítás során négy év börtönbüntetésre módosította az ítéletet. Mivel ekkorára már letöltötte a kiszabott büntetést, ezért szabadlábra helyezték. Azonnal New Yorkba költözött a vérbosszútól tartva, főként annak tudatában, hogy a gyermekeiket elveszített két montenegrói család ellenezte a szabadlábra helyezését. Ezután a montenegrói államügyészség indítványára 2001. március 30-án Crna Gora Legfelsőbb Bírósága 13 év börtönbüntetést szabott ki számára. Miután 2003-ban megszűnt Jugoszlávia (Szerbia-Montenegró Uniója lett az ország neve), majd 2006-ban az állami közösség is, a színész az USA-ban hontalan lett, a korábbi okiratai lejártak. Montenegrói állampolgárságát nem kérvényezte, mert ellene elfogatóparancsot adtak ki. Kiadatása esetén börtönbe került volna, ott pedig úgy gondolta, hogy vérbosszú áldozata lesz. Végül 2011-ben Boris Tadić szerb államfő közkegyelemben részesítette, majd 2014-ben meglátogatta Szerbiát és Montenegrót is.⁵⁶

A vérbosszú fenyegeti a gyermekeket is, ezért a házukat el nem hagyó férfiak és gyermekek életét igyekeznek könnyebbé tenni. Észak-Albániában (a Dukagjin, Mazrek és Malesia területén) a vérbosszútól fenyegetett és emiatt az iskolába nem járható gyermekek oktatását önkéntesen magára vállalta Lilijana Luani tanítónő. Már tíz éve önkéntesként házakhoz megy tanítani a Shköder vidéken, illetve hetente kétszer a hegyvidéki családokhoz is ellátogat. Az általános iskola első osztályától egészen a gimnáziumi korosztályos gyermekekkel foglalkozik a bátor tanítónő, aki ellenzi a vérbosszút. Közel 120 itteni család érintett a vérbosszúban. A Shköder városi önkormányzata anyagilag segíti az ilyen családokat, főként a nőket, mert azoknak kell eltartani a népes családjukat.

Jóllehet sokan ellenzik a vérbosszút, mégis Vladimir Banushi, az Albán Igazságosság és Béke Bizottságának tagja beszámolt arról a 2011-ben Tirana, Shköder, Berat, Duresh, Lushne nagyobb városokban a középiskolások körében lebonyolított közvélemény kutatásnak az eredményeiről. A válaszdásokból egyértelművé vált az igazságszolgáltatással, a törvény alkalmazásával szembeni bizalmatlanságuk. Sokkal inkább hajlanak arra, hogy maguk szolgáltatassanak igazságot. A válaszdások jelentős része azt mondta, hogy megbosszulná, ha valamelyik családtagjukat vagy szeretteiket bántalmazás érné.⁵⁷

⁵⁵ Forrás: Informer <http://www.rtvbn.com/3823549/porodica-jovane-popovic-prijeti-zlaticima>

⁵⁶ Vladana Jokić: Telohranitelji čuvaju Lauševića od krvne osvete <http://www.blic.rs/vesti/hronika/telohranitelji-cuvaju-lausevica-od-krvne-osvete/tsw2e8v> (letöltve: 2017. VI. 07.).

⁵⁷ Al Jazeera Objektiv: Gjakmarrja. 2017. április 27. <https://www.youtube.com/watch?v=NHL5ZnPnIbk>

A szerb napilapokat böngészve és a vérbosszúról beszámoló újságcikkek alatti kommenteket olvasva szembesülhetünk azzal, hogy erősen megoszlanak a vélemények az ilyen tetteket mélyen elítélő és a velük egyetértő olvasók között.⁵⁸

V. Kibékítés

A vérbosszú megszüntetésében döntő szerepet játszanak a békítők, közvetítők, akik rendszerint az adott térség nagy tekintélyű, igazságosságáról és becsületéről közismert családok férfijai lehetnek. Nagy dolog ugyanis kibékíteni két családot és megállítani a további vérontást. Montenegróban vagy Koszovón a katolikus vallású közvetítők ki tudják békíteni a más vallású és más nemzetiségű családokat is. Talán a legismertebb közülük Anton Četa (1920-1995) katolikus pap, egyetemi tanár, ki az egyik legmegbecsültebb koszovói állampolgár volt. Neki is köszönhetően megváltozott az albánok általános felfogása a vérbosszúról. A 20. század kilencvenes éveitől a férfiasság jellemvonását illetően a megbocsátás lépett előtérbe a KLD vezérfonalaként. Anton Četa 1990-ben megalapította a Koszovói vérbosszú eltörlésére létrehozott békéltető bizottságot (*Komiteti për pajtimin e gjaqeve në Kosovë*), azzal a céllal, hogy minél több családot békítsenek ki. Fáradozása óriás elismerést nyertek a túlnyomórészt iszlám vallású nemzetben belül. Ez nehezen megy, amiről beszámolt Sulejman Kolari a Vérbosszú (Krvna osveta) nevű dokumentumfilmben. Az apja Iljan Kolari köztisztviselőnek örvendő albán férfi volt a montenegrói Ulcinj városkában (a legnagyobb albán többségű crnogorai városban), aki egyik alkalommal összeveszett a legjobb barátjával (kinek nevét Sulejman ki sem mondja). A Bajram ünnepe kiváló lehetőség volt a kibékülésükre ezért Iljan elfogadta barátjának meghívását és az ünnepre legidősebb fiával együtt érkezett. Ott a házigazda pálinkával kínálta meg Iljant, ami számára végzetes sértésnek számított. Visszautasította az italt, amit a házigazda érezte sértésnek. Az ügyről értesülve a városka „vénei” kibékítették a férfiakat. Mégis nyolc hónappal később Iljant puskával puskából lelőtte a korábbi legjobb barátja. A bíróság tizenegy év börtönbüntetésre ítélte. Sulejman nem akart bosszút állni, ezért a családja és rokonsága hosszú éveken keresztül óriási nyomást gyakorolt rá, kirekesztette, csupán az édesanya ellenezte a bosszút.⁵⁹

Az Al Jazeera dokumentumfilmjében beszámol egy nemrég történt koszovói esetről, amely kibéküléssel végződött. Fitim Mon az iskola mosdójában megölte az iskolatársát, amiért 12 év börtönbüntetésre ítélték. Hyseni Mon, a gyilkos édesapja, ezt követően nem hagyta el otthonát. Részben a bosszútól tartva, de azért is, mert nyomasztónak érzi a kialakult helyzetet és osztózik a meggyilkolt fiú családjának nagy fájdalmában. Fatmir Latifi, a mitrovicai Shipol mecset imámja bevallotta, hogy a háború befejezése (1999) óta Koszovón 1500 „testvérgyilkosság történt.”⁶⁰ Ő, mint a Koszovói Felszabadítási Hadsereg veteránja és hadirokkantja nagy tiszteletnek örvend az albánok körében, így közel száz esetben közvetített. Neki köszönhetően a megölt gyermek édesapja, Arsim Syla a shipoli dzsámiban négyezer hívő és az imám előtt „megbocsátotta a vért”, majd Hyseni Monnal testvérként átölelték egymást.⁶¹ Syla család feje elmondta, hogy a fiai érdekét tartotta szem előtt (vérbosszú esetén őket is megölték volna), ezért Isten nevében megbocsátott a Mon családnak.

⁵⁸ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:360403-Krvna-osveta-i-dalje-postoji-u-Srbiji-i-Crnjoj-Gori>

⁵⁹ U. o.

⁶⁰ Al Jazeera Objektiv: Besa <https://www.youtube.com/watch?v=fMD6PZLjtIA>

⁶¹ A megbocsátást lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=BYam1d5wzV0>

VI. Zárszó

Az általunk górcső alá vett vérbosszú intézménye az önbíráskodás jelképe. Helye volt olyan helyzetekben, amikor nem működött az állami hatalom, a bírósági rendszer, a rendészet. A hegyvidéki népek elszigetelt területein néha még ma is folyamodnak ehhez az eszközhöz, azt tartva, hogy a család becsülete, az ősök iránti tisztelet azt kívánja, hogy gyilkosság elkövetésével szolgáltatassanak „igazságot”. A Dinári-hegyvidéken a vérbosszú alapjait a KLD fektette le, amelynek alappillérei a becsület, a vendéglátás, a helyes magatartás és a család iránti hűség. Ezek megóvását tűzik ki az ottaniak célul.

A vérbosszú mindig magával hozza az új vérontást, mivel a megölt személy férfi rokonsága magára vállalja a bosszút. A gyilkos lesz a következő áldozat és ez a kör folytatódik, akár a család férfi ágának kihalásáig. Az állami hatóságok évtizedek óta igyekeznek felszámolni ezt a civilizáció előtti időkből származó és emberiség-ellenes felfogást és a béke útjára terelni a hegyvidékieket.